

ROSSIYA MENEN ÓZBEKSTANDAĞÍ SIMFONIYALÍQ ORKESTR: QÁLIPLESİWI, RAWAJLANÍWÍ HÁM DÁSTÚRLERİ

*Ózbekstan mámleketlik konsevatoriyası Nókis filiali “Tarlı ásbaplar”
qánigeligi 4-kurs studenti **Kaniyazov Damir***

Annotaciya: Maqalada Rossiya hám Ózbekstanda simfoniyalıq orkestrdiń qáliplesiwi hám rawajlanıwınıń ózgeshelikleri qarap shıǵıladı. Eki mámlekette orkestr dástúriniń qáliplesiwine tariyxiy, mádeniy hám bilim beriw faktorlarınıń tásiiri talqılanadı. Milliy kompozitorlardıń ornı, mámleketlik qollap-quwatlaw hám dúnya júzilik muzıkalıq baǵdarlar menen óz-ara baylanıslarǵa ayırıqsha dıqqat awdarıladı.

Gilt sózler: simfoniyalıq orkestr, Rossiya, Ózbekstan, muzıkalıq mádeniyat, muzıka tariyxı, orkestr kórkem óneri, milliy dástúrler, salıstırmalı analiz, kompozitorlar, muzıkalıq bilim beriw

Аннотация: В статье рассматриваются особенности становления и развития симфонического оркестра в России и Узбекистане. Анализируется влияние исторических, культурных и образовательных факторов на формирование оркестровой традиции в обеих странах. Отдельное внимание уделяется роли национальных композиторов, государственной поддержки и взаимодействию с мировыми музыкальными тенденциями.

Ключевые слова: симфонический оркестр, Россия, Узбекистан, музыкальная культура, история музыки, оркестровое искусство, национальные традиции, сравнительный анализ, композиторы, музыкальное образование

Abstract: This article explores the development and characteristics of the symphony orchestra in Russia and Uzbekistan. It analyzes the impact of historical, cultural, and educational factors on the formation of orchestral traditions in both countries. Particular attention is given to the role of national composers, government support, and interaction with global musical trends.

Keywords: *symphony orchestra, Russia, Uzbekistan, musical culture, music history, orchestral art, national traditions, comparative analysis, composers, music education.*

Rossiya simfoniyalıq orkestrleri dúnya muzıka mádeniyatında ayrıqsha orın iyelep, jergilikli muzıka kórkem óneriniń bay dástúrlerin saqlawshı hám dawam ettiriwshı bolıp esaplanadı. Olardıń tariyxı XIX ásir aqırınan baslanıp, mámlekettegi siyasiy, sociallıq hám mádeniy ózgerislerdi sáwlelendirgen hár túrli rawajlanıw basqıshların óz ishine aladı.

Rossiyada simfoniyalıq muzika XVIII ásirde rawajlana baslağan bolsa da, birinshi professional orkestrler XIX ásir aqırında payda boldı. 1882-jılı Sankt-Peterburgta Nikolay Rimskiy-Korsakov basshılıǵında Rus simfoniyalıq orkestri dúzilip, ol rus kompozitorları shıǵarmaların orınlaytugın dáslepki jámaátlerden biri boldı.

1896-jılı Moskvada Moskva simfoniyalıq orkestri shólkemlestirilip, ol keyinirek P.I.Chaykovskiy atındaǵı úlken simfoniyalıq orkestrdiń dúziliwine tiykar boldı. Bul jámaát simfoniyalıq muzıkanı Rossiyada hám shet ellerde keń tarqatıwda tiykarǵı rol oynadı.

1917-jılǵı Oktyabr revolyuciyasınan keyin Sovet Rossiyasında mámleketlik simfoniyalıq orkestrlerdi dúziw hám qollap-quwatlaw boyınsha puxta jumıslar baslandı. 1922-jılı SSSR Mámleketlik akademiyalıq simfoniyalıq orkestri shólkemlestirildi, ol keyinirek Ye.F. Svetlanov atındaǵı Rossiya mámleketlik akademiyalıq simfoniyalıq orkestri dep ataladı

1936-jılı Pútkil awqam radiosınıń 1-simfoniyalıq brigadası tiykarında SSSR Mámleketlik akademiyalıq simfoniyalıq orkestri dúzildi hám ol 2006-jıldan baslap Yevgeniy Svetlanov atın alıp júr. Aleksandr Gauk, Nikolay Raxlin, Yevgeniy Svetlanov sıyaqlı kórnekli dirijyorlar basshılıǵında orkestr mámlekettiń jetekshi muzıkalıq jámaátlerinen birine aylanıp, xalıqaralıq festivallar hám jazıwlarda belsene qatnastı.

Bul dáwirde P.I. Chaykovskiy atındağı úlken simfoniyalıq orkestr, Moskva mámleketlik akademiyalıq simfoniyalıq orkestri hám basqa da áhmiyetli jámáátler dúzilip, rus simfoniyalıq muzıkası dástúrlerin rawajlandırıdı.

Sovetlerden keyingi dáwirde Rossiya simfoniyalıq orkestrleri jańa sharayatlarga iykemlese otırıp, óz jumısın dawam ettirdi. Olardıń kóbisi shet el jámáátleri menen tıǵız baylanıs ornatıp, xalıqaralıq bayraqlarda hám festivallarda qatnasıp, shet ellerde gastrol saparların shólkemlestire basladı.

Mısalı, dirijyor Vasiliy Petrenko basshılıǵındağı Ye.F. Svetlanov atındağı Rossiya mámleketlik akademiyalıq simfoniyalıq orkestri búgingi kúnde de xalıqaralıq maydanda belsendi qatnasıp, jańa shıǵarmalar jazıp, joqarı dárejeli atqarıwshılıq sheberligin saqlap kelmekte.

P.I. Chaykovskiy atındağı úlken simfoniyalıq orkestr de óz jumısın dawam ettirip, klassikalıq shıǵarmalar menen birge házirgi zaman kompozitorlarınıń shıǵarmaların atqarıp, el ishinde hám sırtında mádeniy turmısta belsene qatnaspaqta.

Rossiyanıń simfoniyalıq orkestrleri mámlekettiń mádeniy turmısında áhmiyetli orın iyelep, muzikalıq bilimlendiriw, izertlew hám atqarıw orayları bolıp esaplanadı. Olar jańa áwlad muzıkantların tárbiyalawda sheberlik sabaqların, tańlawlardı, bilimlendiriw baǵdarlamaların ótkerip, belsene qatnaspaqta.

Bunnan tisqari, orkestrler belgili kompozitorlar hám házirgi zaman avtorlardıń shıǵarmaların atqarıp, rus hám jáhán klassikalıq muzıkasın násiyatlawda úlken rol atqarmaqta. Kóplegen orkestrler muzika jazıw menen de belsene shuǵıllanıp, Rossiyada hám shet ellerde joqarı bahalanıp atırǵan albomlar shıǵarmaqta.

Keleshekte Rossiya simfoniyalıq orkestrleri rus simfoniyalıq muzıkası dástúrlerin rawajlandırıwdı, shet el jámáátleri hám kompozitorları menen tıǵız birge islesiwdi, óz jumısına jańa texnologiyalardı engiziwdi dawam ettiriwi múmkin. Olardıń Rossiyanı xalıqaralıq maydanda tanıstırıwda hám mámleketler arasındaqı mádeniy baylanıslardı bekkemlewde áhmiyetli rol atqarıwı kútilmekte.

Ózbekstan Respublikasınıń Milliy simfoniyalıq orkestri (Ózbekistan Milliy Simfonik Orkestri) - bay tariyxqa iye, xalıqaralıq maydanda tán alınǵan

mámleketimizdiń tiykarǵı simfoniyalıq jámaáti. Orkestrdiń shólkemlestirilgen rásmiy sánesi 1937-jıl 1-dekabrde Ózbek mámleketlik filarmoniyası janında kishi simfoniyalıq jámaát dúzilgen waqıt bolıp esaplanadı. Biraq orkestrdiń birden-bir professional ansambl sipatında tolıq qalıplesiwi 1938-jılı filarmoniya dúzilmeleri keń kólemde qayta shólkemlestirilgennen keyin juwmaqlandı.

Ullı Watan urısı jıllarında orkestr quramı Leningrad konservatoriyasınan kóshirilgen muzıkantlar esabına ádewir bekkemlenip, jańa atqarıwshılıq dárejege kóterildi. 1986-jılı Ózbek mámleketlik filarmoniyası jańa atama - M.Qoriyoqubov atındaǵı Ózbek mámleketlik koncert filarmoniya birlespesi dep ataldı. Ózbekstan Respublikası Milliy simfoniyalıq orkestriniń házirgi statusı jámaátke 1998-jılı óz aldına shólkem - Mámleketlik unitar kárxana bolǵan waqıtta berildi.

Orkestr uzaq jıllar dawamında mınlaǵan koncertler berip, eń áhmiyetli mámleketlik ilajlarda, xalıqaralıq festivallarda hám úlken kólemli mádeniy waqıyalarda qatnastı. Jámaátıń eń áhmiyetli jetiskenlikleri:

- Ózbekstan Gárezsizligi kúnin bayramlawda belsene qatnasıw (1991-jıldan), sonıń ishinde, saltanatlı ilajlar ushın muzıkalıq baǵdarlamalar hám studiyalıq jazıwları tayarlaw;

- 2005 hám 2010-jıllarda Shanxay birge islesiw shólkeminiń sammitlerinde óner kórsetiw, Tashkenttiń 2200 jıllıǵın nıshanlaw hám YUNESKO qáwenderliginde ótkeriletuǵın basqa da ilajlarda qatnasıw;

- Ankara qalasında ótkerilgen XV Xalıqaralıq simfoniyalıq muzıka festivalında (Túrkiya, 1998-jıl) Bas juldını jeńip alıw;

- Tailandtaǵı gastrol (1999-jıl), bul jerde orkestr Tailand patshasınıń yubileyine baǵıshlangan saltanatlarda qatnastı;

- Evropa hám Aziya mámleketleri, sonıń ishinde, Germaniya, Franciya, Italiya, Rossiya, Túrkiya hám basqa da mámleketler boylab kóplegen koncert saparları.

Orkestr dúnyanıń jetekshi atqarıwshıları hám dirijyorları - Mstislav Rostropovich, Vladimir Spivakov, Emil Gilels, Kurt Mazur, Isaak Stern, Leonid Kogan, David Oystrix hám basqa da kóplegen dańqlı sazendeler menen birge islesti.

Bunnan tısqarı, jámáát Ózbekstan Respublikası mámleketlik gimniniń hám Qaraqalpaqstan Respublikası gimniniń birinshi atqarıwshısı boldı.

Orkestr jumısının eń áhmiyetli baǵdarı ózbek kompozitorları dóretpelerin úgit-násiyatlawdan ibarat. Koncert baǵdarlamalarında Muxtar Ashrafiy, Ikram Akbarov, Rustam Vildanov, Turab Qurbanov, Mirsadiq Tajiev, Mansur Burxanov hám basqa da belgili dóretiwshilerdiń shıǵarmaları turaqlı jańlap turadı. Ásirese, shıǵarmaları repertuǵa kirgizilip atırǵan jas ózbek kompozitorların qollap-quwatlawǵa ayrıqsha dıqqat awdarılmaqta.

Orkestr milliy muzıka menen birge Iogann Sebastyan Bax, Lyudvig van Betxoven, Volfgang Amadey Mocart, Pyotr Chaykovskiy, Sergey Raxmaninov, Dmitriy Shostakovich, Sergey Prokofev sıyaqlı dúnya klassikasınıń dúrdanaların atqaradı.

Orkestrge 1998-jıldan berli Ózbekstan xalıq artisti, xalıqaralıq sıylıqlardıń iyesi, kórkemlik basshısı hám direktor lawazımlarında islep atırǵan Ismayıl Jálilov basshılıq etpekte. Bas dirijyorlar hár qıylı jıllarda:

- Anvar Ergashev (Ózbekstanǵa miyneti sińgen kórkem óner ǵayratkeri);
- Vladimir Neymer;
- Aziz Shohakimov (dúnyadaǵı eń jas dirijyorlardan biri);
- Álibek Qabduraxmanov;
- Kamoliddin Urinbaev hám basqalar boldı.

Ásirese, dúnyada birinshi balalar dirijyorlıq klasın shólkemlestirgen professor Vladimir Neymerdiń tárbiyalanıwshısı Aziz Shohakimov ayrıqsha dıqqatqa ılayıq. 12 jasında oqıwdı baslaǵan Shohakimov 16 jasında Vladimir Spivakov tárepinen Rossiya Milliy filarmoniya orkestrine stajirovkaǵa shaqırılǵan. Házirgi waqıtta ol abıraylı xalıqaralıq sıylıqlardıń iyesi, Vladimir Spivakov xalıqaralıq qayırqomlıq qarejatınıń stipendiantı bolıp tabıladı.

Orkestr jaslar ushın koncertler hám jámiyetlik áhmiyetke iye joybarlardı shólkemlestirip, belsendi túrde aǵartıwshılıq hám qayırqomlıq jumısların alıp barmaqta. Jáamáát dúnyanıń jetekshi orkestrleri menen birge islesiw, birgeliktegi

bağdarlamalarda qatnasıw arqalı xalıqaralıq mádeniy baylanıslardı bekkemlewge xızmet etpekte.

Ózbekstan Milliy simfoniyalıq orkestri haqlı túrde Oraylıq Aziyanıń eń jaqsı muzikalıq jámaátlerinen biri esaplanadı hám elimizde de, onıń sırtında da akademiyalıq muzıka kórkem óneriniń rawajlanıwına salmaqlı úles qosıp kelmekte.

Paydalanılğan ádebiyatlar:

1. Gúlmariyam K. et al. MÁDENIYAT TARAWINIŇ RAWAJLANIINDA BALALAR MUZIKA MEKTEBINIŇ TUTQAN ORNI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 5. – С. 96-101.
2. Gúlxumar D., Gúlmariyam K. BAQSISHILIQ ÓNERINIŇ RAWAJLANIWI HÁM DÁSLEPKI BAQSISHILIQ MEKTEPLERI. – 2024.
3. Gulmaryam K., Ğaziynexan D. SHOMANAY RAYONI JUMABAY JIRAW BAZAROV ATINDAĖI 13-SANLI BALALAR MUZIKA HÁM KÓRKEM ÓNER MEKTEBI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 6. – С. 75-78.
4. Niyazbaeva A., Kamalova G. ÓZBEKISTON XALQ BAXSHISI QALLIEV TENELBAY GENJEBAEVICH IJODI //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2023. – Т. 2. – №. 7. – С. 22-24.
5. Gulxumar D., Gulmaryam K. BASHEROV DYNASTY //World scientific research journal. – 2023. – Т. 22. – №. 2. – С. 26-31.
6. Dauletyarova G., Kamalova G. A LOOK AT THE WORK OF TEACHER POLATBAY QURBANAZAROV //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 283-288.
7. Segizbaeva G., Kamalova G. J. CHARSHIMOVTIŇ DÓRETIWSHILIGINDE SAHNA HÁM KINO MUZIKASI //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 289-294.
8. Gúlmariyam K. et al. MÁDENIYAT TARAWINIŇ RAWAJLANIINDA BALALAR MUZIKA MEKTEBINIŇ TUTQAN ORNI //ОБРАЗОВАНИЕ

НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 5. – С.
96-101.